כיתה י' | תנ"ך | שיעור 7 מתוך 9 | 45 דק' | שמות לח, א-לא

ממלכתי: ספר שמות (חטא העגל ובניית המשכן, שמות לב-מ) נלמד בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, אור החיים ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

מראות הצובאות ו"אלה פקודי המשכן"

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את עשיית מזבח העולה, הכיור והחצר, ואת חשבון חומרי המשכן (לח, א-לא)
- התלמידים ישוו בין רש"י לאבן עזרא בפירוש "בְּמַרְאֹת, הַצֹּבְאֹת"
- התלמידים ידונו בשקיפות ובאחריות על כספי ציבור לאור "אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן"

❓ השאלה הגדולה של השיעור

למה צריך משה, איש האמון הגדול ביותר, לתת דין וחשבון על כל שקל?

אחרי הבנייה התורה מונה במדויק: "אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדֻת", ומפרטת את הזהב, את הכסף ("בֶּקַע, לַגֻּלְגֹּלֶת, מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל") ואת הנחושת (לח, כא-לא).

🧪 פתיחה

שואלים: "ועד הכיתה אסף כסף לטיול שנתי. מה אתם מצפים לקבל בסוף?" (קבלות, דוח, יתרה). "ואם הגזבר הוא התלמיד הכי ישר בכיתה, האם עדיין צריך דוח?" אחרי דיון: התורה עונה בפרק לח.

📖 הסבר למורה

מזבח העולה והכיור (א-ח): מזבח עצי שיטים מצופה נחושת, ולצדו "וַיַּעַשׂ, אֶת הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת, וְאֶת, כַּנּוֹ נְחֹשֶׁת--בְּמַרְאֹת, הַצֹּבְאֹת, אֲשֶׁר צָבְאוּ, פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד". רש"י מביא את המדרש: הנשים הביאו את המראות שבהן התקשטו, ומשה סירב לקבל אותן, אבל ה' אמר "קַבֵּל, כִּי אֵלּוּ חֲבִיבִין עָלַי מִן הַכֹּל", כי בעזרתן "הֶעֱמִידוּ הַנָּשִׁים צְבָאוֹת רַבּוֹת בְּמִצְרַיִם": הנשים חיזקו את בעליהם בשעבוד והקימו משפחות. אבן עזרא מפרש אחרת: אלה נשים "שסרו מתאות זה העולם", ש"ונתנו מראותיהן נדבה" ובאו יום יום להתפלל ולשמוע.

החצר (ט-כ): קלעים, עמודים ואדנים מסביב, ומסך לשער החצר. החצר מגדירה גבול בין קודש לחול, ועם זאת היא פתוחה לכל העם.

פקודי המשכן (כא-לא): "אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדֻת", הנעשים "בְּיַד אִיתָמָר, בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן". רש"י מסביר "משכן העדת": "עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל שֶׁוּתַּר לָהֶם הַקָּבָּ"ה עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל". לאחר מכן מגיע חשבון מדויק: הזהב, כסף פקודי העדה, מחצית השקל לכל אחד מ"לְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת

וַחֲמִשִּׁים", ומאה ככר כסף ל"לָצֶקֶת אֵת אַדְנֵי הַקֹּדֶשׁ". במדרש (שמות רבה נא) מסופר, בניסוח שלנו, שמשה עצמו מסר חשבון על כל מה שנתרם, כדי שאיש לא יחשוד בו.

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

שמות פרק לח, פסוקים א-כ

(א) וַיַּעַשׂ אֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה, עֲצֵי שִׁטִּים: חָמֵשׁ אַמּוֹת אָרְכּוֹ וְחָמֵשׁ־אַמּוֹת רָחְבּוֹ, רָבוּעַ, וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת, קֹמָתוֹ.

(ב) וַיַּעַשׂ קַרְנֹתָיו, עַל אַרְבַּע פִּנֹּתָיו--מִמֶּנּוּ, הָיוּ קַרְנֹתָיו; וַיְצַף אֹתוֹ, נְחֹשֶׁת.

(ג) וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ, אֶת־הַסִּירֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקֹת, אֶת־הַמִּזְלָגֹת, וְאֶת־הַמַּחְתֹּת; כָּל־כֵּלָיו, עָשָׂה נְחֹשֶׁת.

(ד) וַיַּעַשׂ לַמִּזְבֵּחַ מִכְבָּר, מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת, תַּחַת כַּרְכֻּבּוֹ מִלְמַטָּה, עַד־חֶצְיוֹ.

(ה) וַיִּצֹק אַרְבַּע טַבָּעֹת, בְּאַרְבַּע הַקְּצָוֹת--לְמִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת: בָּתִּים, לַבַּדִּים.

(ו) וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים, עֲצֵי שִׁטִּים; וַיְצַף אֹתָם, נְחֹשֶׁת.

(ז) וַיָּבֵא אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת, עַל צַלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ, לָשֵׂאת אֹתוֹ, בָּהֶם; נְבוּב לֻחֹת, עָשָׂה אֹתוֹ.

(ח) וַיַּעַשׂ, אֵת הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת, וְאֵת, כַּנּוֹ נְחֹשֶׁת--בְּמַרְאֹת, הַצֹּבְאֹת, אֲשֶׁר צָבְאוּ, פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד.

(ט) וַיַּעַשׂ, אֶת־הֶחָצֵר: לִפְאַת נֶגֶב תֵּימָנָה, קַלְעֵי הֶחָצֵר שֵׁשׁ מָשְׁזָר, מֵאָה, בָּאַמָּה.

(י) עַמּוּדֵיהֶם עֶשְׂרִים, וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת; וָוֵי הָעַמּוּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם, כָּסֶף.

(יא) וְלִפְאַת צָפוֹן, מֵאָה בָאַמָּה--עַמּוּדֵיהֶם עֶשְׂרִים, וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת; וָוֵי הָעַמּוּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם, כָּסֶף.

(יב) וְלִפְאַת־יָם, קְלָעִים חֲמִשִּׁים בָּאַמָּה--עַמּוּדֵיהֶם עֲשָׂרָה, וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרָה; וָוֵי הָעַמָּדִים וַחֲשׁוּקֵיהֶם, כָּסֶף.

(יג) וְלִפְאַת קֵדְמָה מִזְרָחָה, חֲמִשִּׁים אַמָּה.

(יד) קְלָעִים חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה אַמָּה, אֶל־הַכָּתֵף; עַמּוּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה, וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה.

(טו) וְלַכָּתֵף הַשֵּׁנִית, מִזֶּה וּמִזֶּה לְשַׁעַר הֶחָצֵר, קְלָעִים, חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה; עַמָּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה, וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה.

(טז) כָּל־קַלְעֵי הֶחָצֵר סָבִיב, שֵׁשׁ מָשְׁזָר.

(יז) וְהָאֲדָנִים לָעַמָּדִים, נְחֹשֶׁת, וָוֵי הָעַמּוּדִים וַחֲשׁוּקֵיהֶם כֶּסֶף, וְצִפּוּי רָאשֵׁיהֶם כָּסֶף; וְהֵם מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף, כֹּל עַמְּדֵי הֶחָצֵר.

(יח) וּמָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר, מַעֲשֵׂה רֹקֵם--תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי, וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר; וְעֶשְׂרִים אַמָּה, אֹרֶךְ, וְקוֹמָה בְרֹחַב חָמֵשׁ אַמּוֹת, לְעֻמַּת קַלְעֵי הֶחָצֵר.

(יט) וְעַמָּדֵיהֶם, אַרְבָּעָה, וְאַדְנֵיהֶם אַרְבָּעָה, נְחֹשֶׁת; וָוֵיהֶם כֶּסֶף, וְצִפּוּי רָאשֵׁיהֶם וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף.

(כ) וְכָל־הַיְתֵדֹת לַמִּשְׁכָּן וְלֶחָצֵר, סָבִיב--נְחֹשֶׁת.

שמות פרק לח, פסוקים כא-לא

(כא) אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדֻת, אֲשֶׁר פֻּקַּד עַל־פִּי מֹשֶׁה: עֲבֹדַת, הַלְוִיִּם, בְּיַד אִיתָמָר, בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן.

(כב) וּבְצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר, לְמַטֵּה יְהוּדָה, עָשָׂה, אֵת כָּל־אֲשֶׁר־צִוָּה ה' אֶת־מֹשֶׁה.

(כג) וְאִתּוֹ, אָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן--חָרָשׁ וְחֹשֵׁב; וְרֹקֵם, בַּתְּכֵלֶת וּבָאַרְגָּמָן, וּבְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי, וּבַשֵּׁשׁ.

(כד) כָּל־הַזָּהָב, הֶעָשׂוּי לַמְּלָאכָה, בְּכֹל, מְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ--וַיְהִי זְהַב הַתְּנוּפָה, תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים כִּכָּר, וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל, בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ.

(כה) וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה, מְאַת כִּכָּר; וְאֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים, שֶׁקֶל--בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ.

(כו) בֶּקַע, לַגֻּלְגֹּלֶת, מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ--לְכֹל הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים, מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה, לְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים.

(כז) וַיְהִי, מְאַת כִּכַּר הַכֶּסֶף, לָצֶקֶת אֵת אַדְנֵי הַקֹּדֶשׁ, וְאֵת אַדְנֵי הַפָּרֹכֶת: מְאַת אֲדָנִים לִמְאַת הַכִּכָּר, כִּכָּר לָאָדֶן.

(כח) וְאֶת־הָאֶלֶף וּשְׁבַע הַמֵּאוֹת, וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים, עָשָׂה וָוִים, לָעַמּוּדִים; וְצִפָּה רָאשֵׁיהֶם, וְחִשַּׁק אֹתָם.

(כט) וּנְחֹשֶׁת הַתְּנוּפָה, שִׁבְעִים כִּכָּר, וְאַלְפַּיִם וְאַרְבַּע־מֵאוֹת, שָׁקֶל.

(ל) וַיַּעַשׂ בָּהּ, אֶת־אַדְנֵי פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד, וְאֵת מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת, וְאֶת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ; וְאֵת, כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ.

(לא) וְאֶת־אַדְנֵי הֶחָצֵר סָבִיב, וְאֶת־אַדְנֵי שַׁעַר הֶחָצֵר; וְאֵת כָּל־יִתְדֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־יִתְדֹת הֶחָצֵר, סָבִיב.

שם ה' מובא בכתיב ה'. הפסוקים המלאים בקישורים למטה.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "בְּמַרְאֹת, הַצֹּבְאֹת, אֲשֶׁר צָבְאוּ, פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד" (שמות לח, ח)

💭 **מפרשים:** רש"י: משה מאס במראות, וה' אמר: "קַבֵּל, כִּי אֵלּוּ חֲבִיבִין עָלַי מִן הַכֹּל". אבן עזרא: נשים "שסרו מתאות זה העולם" ו"ונתנו מראותיהן נדבה". ספורנו: הן באו פתח אוהל מועד "לִשְׁמוֹעַ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים".

📜 **כתוב:** "אֵלֶּה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדֻת" (שמות לח, כא)

💭 **מפרשים:** רש"י: "משכן העדת" = "עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל שֶׁוִּתֵּר לָהֶם הַקָּבָ"ה עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, שֶׁהֵרֵי הִשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ בֵּינֵיהֶם". אור החיים מביא את דברי חז"ל: "אֵין בְּרָכָה שׁוֹרָה לֹא בְּדָבָר הַסָּפוּר וְלֹא בְּדָבָר הַמָּנוּי", ושואל מדוע בכל זאת מונים כאן.

📜 **כתוב:** "וּבְצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר, לְמַטֵּה יְהוּדָה, עָשָׂה, אֵת כָּל־אֲשֶׁר־צִוָּה ה' אֶת־מֹשֶׁה" (שמות לח, כב)

💭 **מפרשים:** רש"י: "אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה": בצלאל כיוון לציווי המקורי, "אֶפְלוּ דְּבָרִים שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ רַבּוֹ".

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. פתיחה: דוח הגזבר (4 דקות)
2. קריאה: לח, א-ח, והכיור (5 דקות)
3. חברותא: מראות הצובאות – רש"י מול אבן עזרא (11 דקות)
4. "משכן העדת": רש"י ואור החיים (7 דקות)
5. עבודה בזוגות: חישוב מחצית השקל ואדני הכסף (כה-כז) (10 דקות)
6. דיון ערכי: שקיפות, וכרטיס יציאה (8 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. ממה נעשה הכיור (לח, ח)?
2. כמה אנשים נתנו מחצית השקל, ולמה שימש הכסף (לח, כו-כז)?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. השוו בין רש"י לאבן עזרא: מי היו הנשים, ולמה נתנו את המראות?
2. מה פירוש "משכן העדת" לפי רש"י, ומה הקשר לחטא העגל?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם ראוי לבקש דין וחשבון גם ממנהיג שכולם סומכים עליו? נמקו.

2. משה רצה לדחות את המראות. מה אפשר ללמוד מתשובת ה' על שיפוט מהיר של מתנות ושל אנשים?

🏁 סיכום השיעור

פרק לח משלים את כלי החצר ומסכם את חשבון המשכן. המראות של הנשים, שמשה רצה לדחות, הופכות לכיור, לפי רש"י מפני שהן סמל לאמונה ולבניין המשפחה במצרים. החשבון המדויק מלמד שקדושה ויושר הולכים יחד: גם מקום השכינה נבנה בשקיפות.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

כל תלמיד משלים: "כלל אחד לשקיפות שהייתי קובע לוועד הכיתה: _____".

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- ערכים: שקיפות, ביקורת ואמון ציבורי; השוואה למוסדות של היום (מבקר המדינה, דוחות כספיים).
- מתמטיקה במקרא: חישוב מחצית השקל (603,550 נותנים, מאה ככר, אלף שבע מאות שבעים וחמישה שקלים).
- מגדר והיסטוריה: מקומן של הנשים בבניית המשכן (לה, כה-כו; לח, ח), ושני פירושים למראות.
- דיון פתוח: יופי והקדשה: האם חפץ "חולי" יכול להפוך לקדוש?

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- רש"י (לח, ח): "צָבְאוֹת, כִּי אֵלּוּ חָבִיבִין עָלַי מִן הַכֹּל": קדושה של בניין המשפחה ושל אמונה בשעבוד.
- רש"י (לח, כא): "עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל שֶׁוּתְּרָה לָהֶם הַקָּבָּ"ה עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל": המשכן כסימן לסליחה.
- אור החיים (לח, כא) על ברכה ומניין: "אֵין בְּרָכָה שׁוֹרָה לֹא בְּדָבָר הַסָּפוּר", ובכל זאת חשבון המשכן "מְנָיָן זֶה עוֹמֵד לְעוֹלָם".
- מידות: "והייתם נקיים מה' ומישראל" (במדבר לב, כב) – אחריות על כספי ציבור; מחצית השקל והשוויון בין כל הנותנים.

💡 הערות למורה

רגישות: המדרש על המראות עוסק בבניין המשפחה במצרים. מספיק לומר שהנשים עודדו את בעליהם השבורים והקימו משפחות; אין צורך להרחיב. את החשבון (כד-כט) אפשר להעביר כמשימה מתמטית קצרה ומהנה. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

הכיור ומראות הצובאות (רש"י מול אבן עזרא), "משכן העדת", חישוב מחצית השקל, בצלאל לפי רש"י, שאלה בסגנון בגרות ומחוון. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- שמות לח (מכון ממרא)
- רש"י על שמות לח, ח (ספריא)
- אבן עזרא על שמות לח, ח (ספריא)
- ספורנו על שמות לח, ח (ספריא)
- רש"י על שמות לח, כא (ספריא)
- אור החיים על שמות לח, כא (ספריא)
- רש"י על שמות לח, כב (ספריא)

מחוון: מראות הצובאות ו"אלה פקודי המשכן"

1. "וַיַּעַשׂ, אֶת הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת, וְאֶת, כַּנּוֹ נְחֹשֶׁת--בְּמַרְאֹת, הַצֹּבְאֹת": מן המראות של הנשים.
2. רש"י: בנות ישראל שהתקשטו במראות; נתנו אותן לנדבה; משה מאס בהן, וה' אמר "קַבֵּל, כִּי אֵלּוּ חֲבִיבִין עָלַי מִן הַכֹּל". אבן עזרא: נשים "שסרו מתאות זה העולם" ובאו להתפלל; נתנו כי "אין להם צורך עוד להתיפות"; אין אצלו התנגדות של משה.
3. רש"י: "עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל שֶׁוּתְּרָה לָהֶם הַקָּבָּ"ה עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, שֶׁהֵרֵי הִשְׂרָה שְׁכִינָתוֹ בֵּינֵיהֶם".
4. 603,550 נותנים ("לְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים"). מאה אדנים, "כִּכָּר לָאָדֶן".
5. רש"י: "אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה אֵין כְּתִיב כָּאן", אלא אשר צוה ה': בצלאל הבין מעצמו את הציווי המקורי, גם "דְּבָרִים שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ רַבּוֹ".
6. כדי שלא יהיה חשד במשה ובאומנים, ולהראות שכל נדבה נוצלה למטרתה; שקיפות כחלק מן הקדושה. תשובה מנומקת.
7. א. רש"י: מראות של התקשטות, שהפכו לחביבות כי בעזרתן "הֶעֱמִידוּ הַנָּשִׁים צְבָאוֹת רַבּוֹת בְּמִצְרַיִם"; אבן עזרא: נשים שוויתרו על היופי החיצוני לטובת עבודת ה'. ההבדל: אצל רש"י קידוש של היופי והמשפחה; אצל אבן עזרא פרישות ממנו (8). ב. החשבון מבטא שקיפות ויושר; "משכן העדת" מעיד על הסליחה על העגל: המשכן הוא סימן לקרבה שחזרה (8). ג. עמדה מנומקת (4).

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, אור החיים ופרשנים נוספים מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה' מובא בכתיב ה'. ממלכתי: ספר שמות (חטא העגל ובניית המשכן, שמות לב-מ) נלמד בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, אור החיים ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.